

ДІАЛЕКТНА ЛЕКСИКОГРАФІЯ

**СТРУКТУРА СЛОВНИКОВИХ СТАТЕЙ У СЛОВНИКУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ЛЕКСИКИ ЦЕНТРАЛЬНОЇ
СЛОБОЖАНЩИНИ (ХАРКІВЩИНИ)**

doi: 10.12958/2227-2631-2020-1-42-58-70

Руслан Сердега,

кандидат філологічних наук, доцент

кафедри української мови

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ORCID ID <https://orcid.org/0000-0001-7064-4547>

Лексикографія була, є і залишається однією з найактуальніших галузей мовознавства. Вона має виразну практичну і прикладну спрямованість. Без лексикографічної продукції не може обійтися жодна мова. Сьогодні традиційні словники, поряд з електронними, залишаються одним із найефективніших засобів збереження мови. Вони відіграють велику роль у становленні й розвитку духовної культури народу. Сільськогосподарська лексика є одним з першорядних фрагментів мовної картини світу українського народу, тому цілком заслуговує на лексикографічне опрацювання. У господарській діяльності Центральної Слобожанщини (Харківщини) аграрне виробництво завжди відігравало важливу роль. Протягом усього існування цього регіону сільське господарство лишалось одним із головних видів діяльності населення. Загалом сільськогосподарська лексика – це досить великий пласт слів. „Словник сільськогосподарської лексики Центральної Слобожанщини (Харківщини)” ми обмежимо переважно репрезентацією таких лексико-семантичних груп найменувань, як „сільськогосподарські культури та їх частини”, „сорти сільськогосподарських рослин”, „хвороби і шкідники сільськогосподарських рослин”, „різні періоди росту й досягання культивованих рослин”, „сільськогосподарські роботи”, „агенти (виконувачі сільськогосподарських робіт)”, „сільськогосподарські знаряддя”, „господарські приміщення”. У нашій праці плануємо подати всі ті різноманітні елементи, які так чи так функціонують у говірковому мовленні досліджуваного регіону та стосуються, зрозуміло, сільського господарства, тобто і суто діалектні, і кодифіковані елементи. І літературні (загальнонаціональні), і місцеві (локальні) ресурси певної мови перебувають у процесі постійної взаємодії, здатні доповнювати і збагачувати один одного. Тому для відтворення об’єктивної картини дійсності, очевидно, їх треба вивчати в нерозривній єдності. Мета статті полягає в демонстрації принципів побудови словникових статей у зазначеній вище лексикографічній праці,

поданні основних моделей лексикографічного опису одиниць, включених до реєстру словника.

Ключові слова: лексикографія, сільськогосподарська лексика, словник, словникова стаття, Центральна Слобожанщина (Харківщина).

Lexicography was, is and remains one of the most relevant branches of linguistics. It has a clear practical and applied orientation. No language can do without lexicographical works. Today, traditional dictionaries, along with, of course, electronic, remain one of the most effective means of preserving the language. They play an important role in the formation and development of the spiritual culture of the people. Agricultural vocabulary is one of the primary fragments of the linguistic picture of the world of the Ukrainian people, so it deserves lexicographical elaboration. Agricultural production has always played an important role in the economic activity of the Central Slobozhanshchina (Kharkov region). The purpose of the article is to demonstrate the principles of construction of dictionary articles in the above lexicographical work, presenting the basic models of lexicographic description of units included in the dictionary register. We see the prospects for further research in the compilation of the Dictionary of Agricultural Vocabulary of Central Slobozhanshchina (Kharkov region) or materials to it.

Key words: agricultural vocabulary, Central Slobozhanshchyna (Kharkiv region), dictionary, dictionary article, lexicography.

Вступ. Словники певної мови становлять скарбницю народу, що зберігає досвід і знання багатьох поколінь. Вони є одним з найефективніших засобів накопичення, репрезентації та збереження результатів пізнавальної діяльності того чи того етносу, людства загалом. Важливу роль у формуванні культури українського народу, становленні його мови, її унормуванні відіграло, відіграє й буде відігравати словникарство. На неабиякій значущості лексикографічних праць для процесу національного самозбереження й самозахисту наголошував зокрема Л. Полюга (Полюга, 2003, с. 144). Словники загалом є важливим рушієм розвитку будь-якої мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Українська лексикографія зародилася давно. Витоки її сягають ще часів Київської Русі. Вона має тривалу історію і сформовані протягом століть традиції. Активно розвивається лексикографія і в наш час – час інтенсивного, масового створення словників різних типів. Зауважимо також, що сьогодні, у зв'язку з появою комп'ютерних технологій та активного їх упровадження в життя суспільства, ця галузь мовознавства переходить на якісно новий рівень.

З останніх досягнень української лексикографії згадаємо ще незавершений на цей день академічний двадцятитомний „Словник української мови”, робота над яким була розпочата 2010 р. Сьогодні вийшло тільки 10 томів цієї фундаментальної і вкрай необхідної для

української громадськості лексикографічної праці (СУМ, Т. 1 – 10, 2010 – 2019). Десятий том з'явився відносно недавно – у 2019 р. (СУМ, Т. 10, 2019). Активно розвивається в наш час і діалектна лексикографія. Упродовж останнього десятиліття в Україні опубліковано чималу кількість діалектних словників: „Словник села Тилич на Лемківщині” (2011) Є. Турчин (Турчин, 2011), „Лемківський словник” (2011) І. Дуди (Дуда, 2011), „Словник говірок центральної Бойківщини” (2013) М. Матієва (Матієв, 2013), „Гуцульські світи. Лексикон” (2013) Н. Хобзей, Т. Ястремської, О. Сімович, Г. Дидик-Меуш (Хобзей, 2013), „Словник гуцульських говірок Річки та Яворова” (Кн. 1. А – Ж., 2014) М. Астаф'євої і Г. Воронич (Астаф'єва, 2014), „Лексикон львівський: поважно і на жарт” (2015) Н. Хобзей, О. Сімович, Т. Ястремської, Г. Дидик-Меуш (Хобзей, 2015), „Тлумачний словник-довідник гуцульських говірок” (2016) М. Шкрумеляка (Шкрумеляк, 2016) та ін. Певним чином активізувалося й дослідження лексикону Центральної Слобожанщини (Харківщини). Серед лексикографічних здобутків, що репрезентують цей регіон України, слід назвати „Словник дитячого мовлення Центральної Слобожанщини (Харківщини)” (2011) М. Асаули (Асаула, 2011), два випуски „Матеріалів до Діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини)” (Вип. 1. – 2011, Вип. 2. – 2013) (Сагаровський, 2011; Сагаровський, 2013) і „Матеріали до фразеологічного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини)” (2015) А. Сагаровського (Сагаровський, 2015). Загалом укладання словників різного типу завжди було, є і буде одним з найактуальніших і найважливіших практичних завдань мовознавчої науки.

Методи дослідження. У статті для з'ясування принципів побудови словникової статті використано загальнонауковий метод моделювання. У процесі пізнання модель постає, насамперед, як джерело інформації про оригінал і служить засобом її фіксації (Грабченко, 2009, с. 29).

Виклад основного змісту. Словникова стаття, як відомо, є основною одиницею словника. З одного боку, вона становить відносно самостійний відрізок тексту, а з іншого – є структурним елементом словника, з якого він врешті вибудовується й постає. Отже, мета статті полягатиме в розробці моделей лексикографічного опису тих одиниць, що були включені в реєстр „Словника сільськогосподарської лексики Центральної Слобожанщини (Харківщини)”.

Структуру словникової статті традиційно розбивають на дві частини: вокабулу, або лему (реєстрову частину), та інтерпретаційну. У лівій частині (вокабулі) фіксують реєстрове слово, подають граматичну інформацію, щодо одиниці опису, а також містяться відомості про її стилістичну маркованість. У правій (інтерпретаційній) частині подають тлумачення, за необхідності наводять ілюстративні приклади, указують їхнє джерело, надають інформацію про входження реєстрового слова до складу різних стійких сполук. Діалектні словники

відрізняються від решти лексичних словників (і повних, і вибіркових) тим, що мають ще індексований покажчик, тобто систему послідовних цифрових символів-співвіднесень, що використовується для позначення населених пунктів, у яких засвідчено той чи той словесний елемент, включений до реєстру словника. Щодо інтерпретаційної частини, то ми поки що обмежилися лише тлумаченням реєстрових одиниць. Ілюстрацій майже не подаємо.

Вихідні форми слів традиційно розташовуємо за алфавітом, відображаючи їх за допомогою звичайної графіки. Над уведеними до реєстру словами ставимо наголос. Відразу після реєстрової одиниці подаємо спрощену фонетичну транскрипцію. Далі за потреби використано позначення граматичного плану, наприклад, закінчення родового відмінка однини, число, належність до категорії збірності, рід іменників та родові флексії прикметників і дієприкметників, форми I, II особи теперішнього часу дієслів, а за потреби й III, якщо вона має виразні діалектні особливості, вид дієслів та ін.

Реєстрові слова переважно задокументовано цифрами, що співвідносяться з населеними пунктами. Деякі з них матимуть буквене позначення. Так, слова, що стосуються сільськогосподарської сфери Центральної Слобожанщини (Харківщини), вилучені з інших лексикографічних джерел – „Словаря української мови” Б. Грінченка (у дужках зазначаємо напроти такого слова СУМБГ) (Грінченко, 1907 – 1909), „Словника мови творів Г. Квітки-Основ'яненка” (СМТК) (Словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка, 1978 – 1979), „Матеріалів до Діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини)” (МДСЦС(Х)) (Сагаровський, 2011; Сагаровський, 2013). Пропонований нами словник, зрозуміло, супроводжуватиметься цифровим покажчиком населених пунктів. Географічне поширення назв сортів не фіксуємо, бо тут важко говорити про певну територіальну специфіку. Ці найменування ситуативно цікаві з іншого боку – з погляду загальних питань вивчення називання. Якщо слово побутує на всій чи майже всій дослідженій території, то в дужках зазначаємо „у всіх обстежених пунктах”, „в усіх пунктах”, або „майже в усіх обстежених пунктах”. За потреби використовуємо й відповідні позначення функційно-частотного характеру (*бот.*, *заст.*, *збільш.*, *змени.*, *змени.-пестл.*, *зрид.*, *с. г.*, *спец.*, *фам.* та ін.).

Сільськогосподарська лексика – це досить великий пласт слів. Наше лексикографічне дослідження обмежуємо переважно репрезентацією таких лексико-семантичних груп найменувань, як „сільськогосподарські культури та їх частини”, „сортів сільськогосподарських рослин”, „хвороби і шкідники сільськогосподарських рослин”, „різні періоди росту й досягання культивованих рослин”, „сільськогосподарські роботи”, „агенти (виконувачі сільськогосподарських робіт)”, „сільськогосподарські знаряддя”, „господарські приміщення”. В інтерпретаційній частині

в тлумаченні за необхідності подаємо в дужках латинські відповідники назв рослин і шкідників сільськогосподарських рослин.

Якщо слово полісемічне, то кожне зі значень позначається відповідною цифрою. Омонімічні ж лексеми подаємо у вигляді окремих словникових статей. Синоніми та варіантні форми виділяємо переважно в окремі статті. Тлумачення подаємо переважно в одному з варіантів, зазвичай, першому або найчастотнішому. Щодо інших, то зазначаємо „Те саме, що...” і переадресуємо до відповідної фіксації. Акцентуаційні варіанти об'єднуємо в одному реєстровому слові з наголосом на різних складах. Однак у спрощеній фонетичній транскрипції подаємо ці форми окремо, кожну зі своїм акцентом. Фонетичні варіанти інфінітива (*-ти, -ть*) теж об'єднуємо в одній словниковій статті, але для кожного варіанта подаємо відповідну транскрипцію.

Якщо іменник, що входить до складу стійкої словосполуки, не має значення, безпосередньо пов'язаного з сільським господарством або назвами, що безпосередньо включені до реєстру, то таке словосполучення відразу на початку словникової статті позначаємо ромбом і подаємо переважно за першим словом. Так само фіксуємо й деякі вільні словосполучення, що мають виразне „аграрне” значення, тісно пов'язане із сільським господарством, наприклад: \diamond **ЗЕМЛЯНА ГРҀША** [*земл'анá грҀша*] (58, 65, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 128, 129, 141) – багаторічна трав'яниста рослина (*Helianthus tuberosus*) родини складноцвітих із бульбами, які використовуються на корм худобі, а також для добування цукру й спирту; плід цієї рослини; топінатур. Якщо компонент словосполучення вже найшов своє відбиття у словнику, то подаємо таку сполуку за головним словом: **ЖҀЖЕЛИЦЯ** [*жҀжелиц'á*] -і, (66), ж. 1. Грибковий паразит на колосках жита у вигляді чорного ріжка. 2. Жук, що пошкоджує посіви хлібних рослин; \diamond **хлібна жҀжелиця** (*Zabrus tenebrioides*) – смоляно-чорний з металевим блиском жук, що пошкоджує посіви хлібних рослин.

Загалом якщо визначати типологію пропонованого словника, то його можна віднести до лексикографічних праць тлумачного типу, що поєднує ознаки вибіркових лексичних словників – діалектного й термінологічного. З одного боку, він присвячений специфічній галузі людської діяльності – аграрному виробництву, з іншого – поряд з утвореннями термінологічного чи прототермінологічного плану, літературномовними сільськогосподарськими словесними елементами, що побутують у відповідних говірках, фіксує й позанормативні з погляду літературної мови діалектні найменування як специфічні локальні сільськогосподарські назви, що з часом можуть збагачувати вузькопрофесійну літературну лексику, і ті, що тяжіють до звичайного буденного мовлення й безпосередньо пов'язані з побутом селян.

Загальна схема побудови словникової статті виглядатиме так: 1) реєстрове слово; 2) спрощена фонетична транскрипція; 3) відповідні флексії різних частин мови; 4) інформація про географічне поширення

слова; 3) граматичні показники; 4) стилістичні позначки за потреби; 5) тлумачення.

Далі наведемо приклади різних моделей лексикографічного опису, що застосовуватимуться у відповідному словникові для фіксування різних частин мови.

Зразки опису іменників:

АМАГЕР [амагер] -у / -а, ч. Пізній сорт білокачанної капусти.

АМАГЕРКА [амагерка] -и, ж. Те саме, що **АМАГЕР**.

АНТРАКНОЗ [антракно́з] -у, (140), ч., спец. Захворювання сільськогосподарських культур, яке викликають гриби; ◇ **антракно́з квасо́лі** (140) – грибкове захворювання квасолі у вигляді бурих або темно-бурих плям.

АСКОХІТО́З [аскох'іто́з] -у, (140), ч., спец. Грибкове захворювання культурних рослин; ◇ **аскохіто́з горо́ху** (140) – грибкове захворювання гороху, яке вражає переважно листя й стебла культури і виявляє себе у вигляді округлих або трохи витягнутих світлозабарвлених із темною облямівкою плям.

БА́БКА¹ [ба́бка] -и, (65, 68), ж. Грибковий паразит на колосках жита у вигляді спочатку фіолетового, потім чорного ріжка.

БА́БКА² [ба́бка] -и, (113), ж. Середина розрізаного кавуна.

БА́БКА³ [ба́бка] -и, (майже в усіх обстежених пунктах), ж. Коваделко, на якому клепають косу.

БА́БКА⁴ [ба́бка] -и, (МДСЦС(Х)), ж. Волоть, колосок проса.

БА́БКА⁵ [ба́бка] -и, (МДСЦС(Х)), ж. Тверде надземне стебло редьки.

БЛІ́ШКА [бл'ішка] -и, (182, 184), ж. 1. Комаха-шкідник, жук темно-бронзового кольору, блішка бурякова звичайна (*Chaetocnema concinna* Fall.). Пошкоджує буряки, гречку, коноплі, льон, соняшник, тютюн. 2. Смугаста хлібна блішка (*Phyllotreta vittula*), жук 2 – 5 мм завдовжки, чорний, голова та передньоспинка із зеленуватим або голубим металічним блиском. Уздовж кожного надкрилля жовта смуга. Пошкоджує пшеницю, ячмінь, жито, просо, кукурудзу, злакові трави. 3. Хрестоцвітна блішка (*Phyllotreta undulata*), жук завдовжки до 3,5 мм, чорного, синього або зеленуватого кольору, шкідник культурних рослин родини хрестоцвітих, або капустяних (капусти, редьки, редису); ◇ **хрестоцві́тна блі́шка** (130).

БОЛ'Я́ЧКА [бол'я́чка] -и, (128, 129), ж., с. г. Хвороба сільськогосподарської рослини; ◇ **боля́чка на качані** (128, 129) – качан кукурудзи, уражений хворобою; ◇ **боля́чка на колоску́** (128, 129) – колосок пшениці чи жита, уражений хворобою.

БОРОНА́ [борона́] -и, (в усіх обстежених пунктах, СМТК), ж. 1. Знаряддя для розпушування землі й догляду за сільськогосподарськими культурами. 2. *заст.* Поздовжній брусок дерев'яної борони, в якому укріплені зуби. 3. Сівалка, машина,

призначена для засівання в ґрунт зерна, кормових трав, насіння різних сільськогосподарських культур і внесення в нього мінеральних добрив.

БУ́БКА [бу́бка] -и, (МДСЦС(Х)), ж. 1. Зернина, плід квасолі, гороху. 2. Будь-який дрібний плід (груша, картопля, яблуко).

БУРЯКОВІ́ННЯ [бур'акові́н':а] -я, (128, 129), с., збірн., зрід. Те саме, що **БУРЯЧІ́ННЯ**.

БУРЯЧІ́ННЯ [бур'ачі́н':а] -я, (65, 66, 68, 70, 73, 86, 106, 110, 128, 129, 141), с., збірн. Стебла й листя буряків.

ЗАГОРТА́ННЯ [загортáн':а] -я, (майже в усіх досліджених пунктах), с. Процес загрибання лунок, рядків після посіву.

ЗАГРІБА́ННЯ [загриба́н':а] -я, (131, 132, 139), с. Те саме, що **ЗАГОРТА́ННЯ**.

ЛОБУЗІ́ННЯ [лобуз'і́н':а] -я, (СУМБГ, Харьк. г.), с. Рослини, що лишилися від літніх городніх овочів.

ЛЬОН [л'он] льону, (в усіх пунктах, СМТК), ч. 1. Однорічна або багаторічна трав'яниста технічна рослина (лат. *Linum usitatissimum*), з стебел якої виготовляють волокно, а з насіння – олію. 2. Волокно, що виготовляється з цієї рослини.

ПОЛЮ́ВА [полю́ва] -и, (у всіх пунктах), ж. Відходи при обмолочуванні й очищуванні зерна хлібних злаків, що використовується переважно як корм для худоби.

ЧОТИРЧА́К [чотирча́к] -а, (135), ч. Залізні вила з чотирма ріжками.

Приклади лексикографічного опису дієслів:

БДЖОЛУВА́ТИ [бджолува́ти] -ю, -єш, (МДСЦС(Х)), *недок.*, зрід. Бути, працювати пасічником.

БДЖОЛЯ́НКУВА́ТИ [бджол'анкува́ти] -кую, -єш, (СУМБГ, Харьк.), *недок.* Те саме, що **БДЖОЛУВА́ТИ**.

БОРО́НІТЬ, -ТИ [бороні́т'], [бороні́ти] -ороню, -орониш, -ороне (-оронить), (128, 129, 132), *недок.*, зрід. Обробляти рілля бороною або культиватором перед сівбою.

БРУНЬКУВА́ТИ [брун'кува́ти] -кую, -єш, (СУМБГ), *недок.* З'їдати деревні бруньки. *Вівці у лісі брунькують, як трави нема* (Харьк. г.).

БУРІ́ТИ [бур'і́ти] -іє, (в усіх обстежених пунктах), *недок.* Ставати бурим; набувати бурого кольору // **бурі́ють** – кажуть про стадію досягання помідорів, за якої вони починають червоніти (128, 129, 131, 136, 137).

ВАЛКУВА́ТЬ [валкува́т'] -ую, -уєш, (136, 137), *недок.* 1. Згрибати сіно у валки. 2. Перевертати вилами покіс на другий бік, щоб повністю просушити його.

ВЕЗТІ́ [везті́] -везу, везеш, (в усіх пунктах), *недок.* Пересувати, переміщати возом або якимсь іншим транспортом фураж (солому, сіно, зерно, картоплю) з одного місця на інше.

ВИБИВА́ТЬ, -ТИ [вибива́т'], [вибива́ти] -аю, -аєш, -а (-ає), (128, 129, 133, 138), *недок.* Молотити вручну.

ВИБИВА́ТИСЯ [в**ибива́тис'а**] -юсю, -ешся, (майже в усіх пунктах), *недок.* Проходячи через поверхню землі, з'являтися назовні; проростати.

ВИБИРА́ТЬ, -ТИ [в**ибира́т']**, [в**ибира́ти**] -аю, -аєш, -а (-ає), *недок.* 1. Вибирати картоплю під час копання. 2. Проривати бур'ян у рядку сільськогосподарських культур, що сходять.

ВИБРАСУВА́ТИ, (-ТЬ) [в**ибрасува́ти**], [в**ибрасува́т']** -ую, -уєш, (170), *недок.* Те саме, що **ВИПУСКА́ТИ, (-ТЬ)**.

ВИВО́ДИТИСЯ (-СЬ) [в**иво́дитис'а**], [в**иво́дитис']** -иться, (майже в усіх пунктах), *безос.*, *недок.* Змінювати на гірше свої якості, особливості; вироджуватися (про сорт сільськогосподарських рослин).

ВИКО́ПУВАТИ (-ТЬ) [в**икопува́ти**], [в**икопува́т']** -ую, -уєш, (в усіх пунктах), *недок.* Видобувати коренеплоди і бульбоплоди із землі, коли вони дозріли.

ВІ́КОСИТИ (-ТЬ) [в**ікосити**], [в**ікосит']** -оєю (-ошу), -осиш, -осе (-осить), (в усіх пунктах, СМТК), *док.* Скосити все, що росте на якій-небудь ділянці (про зернові культури, траву на корм худобі).

ВИЛЕ́ЖУВАТИСЯ [в**иле́жуватис'а**] -уюся, -уєшся, (140), *недок.* Про стадію формування плодів картоплі: [карто́шка схо́де / росте́ / йде́ ў_кушч / цв'іте́ / віа́жец':а / виле́жуйец':а / дости́га́йе] (140).

ВИПУСКА́ТИ, (-ТЬ) [в**ипуска́ти**], [в**ипуска́т']** -аю, -аєш, -а (-ає), (майже в усіх пунктах), *недок.* Утворювати при рості колосся, пуп'янки і т. ін.

ВИРИВА́ТИ (-ТЬ)¹ [в**ирива́ти**], [в**ирива́т']** -аю, -аєш, (у всіх пунктах, СМТК), *недок.* Висмикувати, рвучи руками, бур'ян із землі, ґрунту для покращення процесу зростання культивованих рослин, полегшення збирання врожаю.

ВИРИВА́ТИ (-ТЬ)² [в**ирива́ти**], [в**ирива́т']** -аю, -аєш, -а (-ає) (128, 129), *недок.* Те саме, що **ВИКО́ПУВАТИ (-ТЬ)**.

ЗАЖОВТІ́ТИ [з**ажоўт'іти**] -іє, (в усіх обстежених пунктах), *док.* Почати жовтіти; забарвитись у жовтий колір, стати жовтим (про стадію досягання злакових культур та деяких плодів сільськогосподарських рослин).

ЗАЗЕЛЕНІ́ТИ [з**азелен'іти**] -ію, -ієш (в усіх обстежених пунктах), *док.* Стати зеленим, набути зеленого кольору (про стадію досягання злакових культур та плодів сільськогосподарських рослин).

ЗАКА́ТУВАТЬ, -ТИ [з**акатува́т']**, [з**акатува́ти**] -ую, -уєш, (138), *недок.* Обробляти ґрунт котком.

ЗАКА́ЧУВАТЬ, -ТИ [з**акачува́т']**, [з**акачува́ти**] -ую, -уєш, (131), *недок.* Те саме, що **ЗАКА́ТУВАТЬ, -ТИ**.

ЗАСКОРО́ДЯНО [з**аскород'ано**], (МДСЦС(X)), *безос.* Заскороджено.

НАКО́СІТЬ, -ТИ [н**акосі́т']**, [н**акосі́ти**] -ошу, -осиш, -осе (-осить), (в усіх пунктах, СМТК), *док.* Заготовити певну кількість сіна, скосити траву.

Опис дієприкметників і прикметників:

БІЛОЦЕРКІВСЬКИЙ [б'ілоцерк'іус'кий] -а, -е. Сорт цукрового буряка, виведений Білоцерківською дослідно-селекційною станцією.

ВІКОСЕНИЙ [вікосеній] -а, -е, (МДСЦС(Х)). Викошений, зрізаний.

ВСПАХАНИЙ [вспáханиї] -а, -е, (128, 129, 135, 138, (МДСЦС(Х)) Зораний.

ДАЛЕКОСХІДНИЙ [далекосх'ідній] -а, -е. Середньостиглий сорт огірків.

ДАЛЬНЄВОСТÓЧНИЙ [дал'н'евостóчний] -а, -е. Те саме, що **ДАЛЕКОСХІДНИЙ**.

ДОЗРІВШИЙ [дозр'іушиї] (139) Достиглий колосок зернових культур.

ДОЗРІЛИЙ [дозр'ілий] 1. Який дозрів; доспілий (про плоди) (в усіх обстежених пунктах). 2. Те саме, що **ДОЗРІВШИЙ** (132).

ДОСПІЛИЙ [досп'ілий] 1. Який доспів; стиглий, дозрілий (в усіх обстежених пунктах). 2. Те саме, що **ДОЗРІВШИЙ**.

ЗАКРАСНЕНИЙ [закра́снений] -а, -е, (МДСЦС(Х)) Почервонілий, такий, що починає червоніти (про ступінь достиглості помідорів).

ЗЕЛÉНИЙ [зелéний] -а, -е. (в усіх обстежених пунктах) 1. Недозрілий, недоспілий (про колоски злакових рослини, овочі, фрукти) // **зелéне** (128, 129, 133, 138) – про жито, пшеницю, ячмінь та інші зернові, які стоять незрілими в полі (половіють, досягають). 2. Сорт солодкого або гіркого перцю, плоди якого при дозріванні набувають яскраво вираженого зеленого кольору.

ЗІМНЯ [зімн'а] -ій, -є. Сорт чорної редьки.

ЗИМÓВА [зимóва] -ий, -е. Те саме, що **ЗІМНЯ**.

НАКО́ШЕНИЙ [нако́шений] -а, -е, (майже в усіх пунктах, СМТК), пас. дієприкм. мин. часу до **НАКОСІТЬ, -ТИ**.

ПОЗЕЛЕНУВА́ТИЙ [позеленува́тий] -а, -е, (СУМБГ Харьк). Зеленуватий, незрілий.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Одним з важливих завдань української мовознавчої науки, передусім діалектології, є дослідження галузевої лексики, зокрема її опис у говірках конкретних історико-етнографічних регіонів. Сільськогосподарська лексика – це надзвичайно цікавий об'єкт вивчення. Вона має певну власне мовну архаїку й динаміку. Крім того, реалії, пов'язані з аграрним виробництвом, а відповідно й назви на їх позначення, були, є і, очевидно, завжди будуть актуальними і надзвичайно важливими для людини, бо сільське господарство забезпечує існування людей як істот біологічних, завдяки йому ми отримуємо готові продукти харчування або ж сировину для їх виготовлення. Отже, сільськогосподарська лексика відображає один із першорядних фрагментів мовної картини світу, вона досить вичерпно й повно відбиває зміни в житті селян на всіх етапах розвитку суспільства, тому цілком заслуговує на лексикографічне опрацювання. Важливість же словників різного типу для становлення та розвитку будь-якої мови є безперечною і безсумнівною, бо такі праці є,

з одного боку, і засобом репрезентації явищ культури певного народу, його побуту, життя, з другого – становлять той надійний інструментарій, що дозволяє зберегти культурну пам'ять народу, нації. Аграрне виробництво – це специфічний спосіб організації та розвитку людства, його життєдіяльності, що отримує вираження в продуктах матеріальної праці, які теж є ознакою культури, її надбанням. На цей момент нами підготовлено поки що чорновий варіант словника, який містить сільськогосподарські найменування майже на всі літери. Невпорядкованими, щоправда, лишилися ще словникові статті, які починаються буквами Р, С, Т, У.

Звичайно, зібраний і опрацьований матеріал не претендує на цілковитий і вичерпний лексикографічний опис відповідної сфери, бо, мабуть, неможливо передбачити й зафіксувати всі можливі словесні форми, що стосуються тієї чи тієї сфери. Тому завжди лишається поле для поглиблення й удосконалення таких праць. Можна, наприклад, із часом доповнити зафіксовані й унесені до реєстру слова розлогими контекстами. Перспективи подальших наукових досліджень убачаємо в укладанні Словника сільськогосподарської лексики Центральної Слобожанщини (Харківщини) або, принаймні, матеріалів до нього.

Список обстежених населених пунктів

1. Лиман Перший Дворічанського р-ну;
2. Чернещина Борівського р-ну;
3. Чернещина Зачепилівського р-ну;
4. Циркуни Харківського р-ну;
5. Грушине Первомайського р-ну;
6. Петропавлівка Куп'янського р-ну;
7. Кутузівка Харківського р-ну;
8. Козача Лопань Дергачівського р-ну;
9. Баранове Валківського р-ну;
10. Пересічне Дергачівського р-ну;
11. Городне Краснокутського р-ну;
12. Бригадирівка Балаклійського р-ну;
13. Барчани Харківського р-ну;
14. Шийківка Борівського р-ну;
15. Смирнівка Лозівського р-ну;
16. Безлюдівка Харківського р-ну;
17. Стариця Вовчанського р-ну;
18. Ходяківка Сумського р-ну Сумської обл.;
19. Гресі Золочівського р-ну;
20. Перемога Харківського р-ну;
21. Зелений Гай Великобурлуцького р-ну;
22. Пархомівка Краснокутського р-ну;
23. Андріївка Балаклійського р-ну;
24. Власівка Кегичівського р-ну;
25. Рогівка Валківського р-ну;
26. Нечволодівка Куп'янського р-ну;
27. Бурбулатове Близнюківського р-ну;
28. Максимівка Богодухівського р-ну;
29. Шовкопляси Дергачівського р-ну;
30. Кутьківка Дворічанського р-ну;
31. Кругляківка Куп'янського р-ну;
32. Верхньоводяне Близнюківського р-ну;
33. Малинівка Чугуївського р-ну;
34. Водяне Близнюківського р-ну;
35. Вільхуватка Нововодолазького р-ну;
36. Новоолександрівка Вовчанського р-ну;
37. Червоноармійське-II Вовчанського р-ну;
38. Новоселівка Новодолазького р-ну;
39. Кисівка Коломацького р-ну;
40. Червоний Шахтар Ізюмського р-ну;
41. Семенівка Дергачівського р-ну;
42. Олексіївка Краснокутського р-ну;
43. Просяне Новодолазького р-ну;
44. Шапківка Куп'янського р-ну;
45. Таранівка Зміївського р-ну;
46. Лиман Зміївського р-ну;
47. Крисине Богодухівського р-ну;
48. Паськівка Вовчанського р-ну;
49. Бабенкове Ізюмського р-ну;
50. Курилівка Куп'янського р-ну;
51. Тимченки Зміївського р-ну;
52. Мурафа Краснокутського р-ну;
53. Вільхуватка Великобурлуцького р-ну;
54. Борщівка

Балаклійського р-ну; 55. Борова Борівського р-ну; 56. Бірки Зміївського р-ну; 57. Братениця Богодухівського р-ну; 58. Вербівка Балаклійського р-ну; 59. Веселе Харківського р-ну; 60. Великі Хутори Шевченківського р-ну; 61. Глушенкове Борівського р-ну; 62. Попівка Красноградського р-ну; 63. Гракове Чугуївського р-ну; 64. Гути Богодухівського р-ну; 65. Дмитрівка Первомайського р-ну; 66. Жовтнєве Сахновщинського р-ну; 67. Жовтнєве Дворічанського р-ну; 68. Задонецьке Зміївського р-ну; 69. Іванівка Барвінківського р-ну; 70. Іллічівка Барвінківського р-ну; 71. Ков'яги Валківського р-ну; 72. Катеринівка Великобурлуцького р-ну; 73. Кам'янка Ізюмського р-ну; 74. Колодязне Дворічанського р-ну; 75. Катеринівка Лозівського р-ну; 76. Лютівка Золочівського р-ну; 77. Манченки Харківського р-ну; 78. Мерефа Харківського р-ну; 79. Наталине Красноградського р-ну; 80. Новий Бурлук Печенізького р-ну; 81. Одноробівка Золочівського р-ну; 82. Пісочин Харківського р-ну; 83. Підлиман Борівського р-ну; 84. Червона Балка Близнюківського р-ну; 85. Алісівка Близнюківського р-ну; 86. Рокитне Нововодолазького р-ну; 87. Сніжків Валківського р-ну; 88. Старий Салтів Вовчанського р-ну; 89. Савинці Балаклійського р-ну; 90. Лозова Кегичівського р-ну; 91. Успенське Балаклійського р-ну; 92. Хрушова Микитівка Богодухівського р-ну; 93. Чепіль Балаклійського р-ну; 94. Чемужівка Зміївського р-ну; 95. Шевченкове Близнюківського р-ну; 96. Лукашівка Близнюківського р-ну; 97. Жовтнєве Барвінківського р-ну; 98. Сахновщина Сахновщинського р-ну; 99. Богуславка Борівського р-ну; 100. Андріївка Кегичівського р-ну; 101. Олександрівка Лозівського р-ну; 102. Революційне Вовчанського р-ну; 103. Різдвянка Лозівського р-ну; 104. Скрипаї Зміївського р-ну; 105. Шипувате Великобурлуцького р-ну; 106. Катеринівка Близнюківського р-ну Харківської обл.; 107. Золочів Золочівського р-ну; 108. Кегичівка Кегичівського р-ну; 109. Леб'яже Чугуївського р-ну; 110. Липчанівка Ізюмського р-ну; 111. Чапаєве Кегичівського р-ну; 112. Черкаська Лозова Дергачівського р-ну; 113. Черкаський Бишкін Зміївського р-ну; 114. Берестове Близнюківського р-ну; 115. Криштопівка Близнюківського р-ну; 116. Миколаївка Чугуївського р-ну; 117. Липці Харківського р-ну; 118. Чугуїв Чугуївського р-ну; 119. Мала Вовча Вовчанського р-ну; 120. Козіївка Краснокутського р-ну; 121. Дегтярка Нововодолазького р-ну; 122. Пристін Куп'янського р-ну; 123. Хорошеве Харківського р-ну; 124. Комунар Харківського р-ну; 125. Єфремівка Первомайського р-ну; 126. Олексіївка Первомайського р-ну; 127. Краснопавлівка Лозівського р-ну; 128. Солоницівка Дергачівського р-ну; 129. Зарічанка Дергачівського р-ну; 130. Сосонівка Нововодолазького р-ну; 131. Першотравнєве Богодухівського р-ну; 132. Мала Комишуваха Ізюмського р-ну; 133. Мирне Краснокутського р-ну; 134. Токарівка Дворічанського р-ну; 135. Шевченкове Шевченківського р-ну; 136. Черемушна Валківського р-ну; 137. Яблунівка Валківського р-ну; 138. Костянтівка Зміївського р-ну; 139. Старий Мерчик Валківського р-ну; 140. Слобідка Краснокутського р-ну; 141. Шестакове Вовчанського р-ну; 142. Красноград Красноградського р-ну; 143. Гороховатка Борівського р-ну; 144. Великий Бурлук Великобурлуцького р-ну; 145. Красне Кегичівського р-ну; 146. Радківські Піски Борівського р-ну; 147. Чернещина Краснокутського р-ну; 148. Костянтинівка Краснокутського р-ну; 149. Лебедівка Сахновщинського р-ну; 150. Матвіївка Богодухівського р-ну; 151. Мала Рогозянка Золочівського р-ну; 152. Деригівка Новодолазького

р-ну Харківської обл.; 153. Михайлівка Краснокутського р-ну; 154. Коломак Коломацького р-ну; 155. Караван Харківського р-ну; 156. Новомиколаївка Шевченківського р-ну; 157. Кулиничі Харківського р-ну; 158. Писарівка Золочівського р-ну; 159. Вовчанські Хутори Вовчанського р-ну; 160. Іванівка Вовчанського р-ну; 161. Ковалівка Краснокутського р-ну; 162. Колісники Зміївського р-ну; 163. Вільне Балаклійського р-ну; 164. Краснокутськ Краснокутського р-ну; 165. Безм'ятежне Шевченківського р-ну; 166. Комісарове Великобурлуцького р-ну; 167. Шелудьківка Зміївського р-ну; 168. Губарівка Богодухівського р-ну; 169. Новоолександрівка Сахновщинського р-ну; 170. Нова Іванівка Лозівського р-ну; 171. Шляхове Коломацького р-ну; 172. Федорівка Великобурлуцького р-ну; 173. Печеніги Печенізького р-ну; 174. Мечбилове Барвінківського р-ну; 175. Червоноармійське Зачепилівського р-ну; 176. Нововербівка Красноградського р-ну; 177. Артемівка Печенізького р-ну; 178. Касянівка Сахновщинського р-ну; 179. Веселе Первомайського р-ну; 180. Рогозянка Великобурлуцького р-ну; 181. Мірошниківка Коломацького р-ну; 182. Устимівка Зачепилівського р-ну; 183. Мартове Печенізького р-ну; 184. Малі Кринки Шевченківського р-ну; 185. Олександрівка Золочівського р-ну.

Література

- Асаула, М. (2011). *Словник дитячого мовлення Центральної Слобожанщини (Харківщини)*. Х.: ХІФТ, 212 с.
- Астаф'єва, М. М. & Воронич, Г. В. (2014). *Словник гуцульських говірок Річки та Яворова: у 4 кн. Кн. 1: А – Ж*. Івано-Франківськ: Місто НВ, 516 с.
- Грабченко, А. І., Федорович, В. О., Гаращенко, Я. М. *Методи наукових досліджень : навч. посіб.* Х.: НТУ „ХПІ”, 142 с.
- Дуда, І. (2011). *Лемківський словник*. Тернопіль : Астон, 374 с.
- Матіїв, М. Д. (2013). *Словник говірок центральної Бойківщини*. К.; Сімферополь: Ната, 602 с.
- Полюга, Л. (2003). Роль української лексикографії в утвердженні національної самобутності. *Вісн. Львів. ун-ту*. Вип. 23. С. 144 – 152.
- Сагаровський, А. А. (2015). *Матеріали до фразеологічного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини)*. Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 228 с.
- Словник української мови: у 20 т. (Т. 1 – 10). К.: Наук. думка; Укр. мов.-інформ. фонд НАН України, 2010 – 2019.
- Турчин, Є. Д. (2011). *Словник села Тилич на Лемківщині*. Л. : Укр. акад. друкарства, 384 с.
- Хобзей Н., Ястремська Т., Сімович О., Дидик-Меуш Г. (2013). *Гуцульські світи. Лексикон*. Л. : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 668 с.
- Хобзей, Н., Сімович, К., Ястремська, Т., Дидик-Меуш, Г. (2015). *Лексикон львівський: поважно і на жарт / вид. 3-є, доп. і випр.* Л. : Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 852 с.

Шкрумеляк, М. С. (2016). *Тлумачний словник-довідник гуцульських говірок*. Івано-Франківськ : ІФОЦППК, 176 с.

Джерела та їхні умовні скорочення

- МДСЦС(Х) – Сагаровський, А. А. Матеріали до Діалектного словника Центральної Слобожанщини (Харківщини). Вип. 1. А – Об'ясняється (2011). Х. : ОВВ НМЦ ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 296 с.; Вип. 2. Оварійка – Ящурячий (2013). Х. : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 312 с.
- СМТК – Словник мови творів Г. Квітки-Основ'яненка: у 3 т. / відп. ред. М. А. Жовтобрюх (Т. 1 – 3). Х. : ХДУ, 1978 – 1979.
- СУМБГ – Словарь української мови: в 4 т. / за ред. Б. Грінченка (Т. 1 – 4). К., 1907 – 1909.

Стаття надійшла до редакції 29.07.2020 р.

Прийнято до друку 01.08.2020 р.

Рецензент – канд. філол. наук, доц. Волошинова М. О.